

УДК 336.17 (075)

ДІЯЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКОГО ФОНДУ ЗАХИСТУ ВКЛАДНИКІВ ТА ПРОБЛЕМА ПОВЕРНЕННЯ БАНКІВСЬКИХ ВКЛАДІВ

АНІСИМОВ В'ячеслав Валентинович

к.і.н., доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Черкаського навчально-наукового інституту УБС НБУ (м. Київ)
anissimovv@ukr.net

Анотація. Створено хронологію та досліджено діяльність російського Фонду захисту вкладників в умовах окупації Російською Федерацією Автономної Республіки Крим. Проаналізовано стан проблеми повернення банківських вкладів в Криму. Подано висновки щодо наслідків окупації Криму для банківської системи України.

Аннотация. Создана хронология и исследована деятельность российского Фонда защиты вкладчиков в условиях захвата Российской Федерацией Автономной Республики Крым. Сделан анализ проблемы возвращения банковских депозитов крымским вкладчикам украинских банков. Предложены выводы о последствиях оккупации Крыма для банковской системы Украины.

Ключові слова: Україна, Російська Федерація, Крим, Фонд захисту вкладників, Національний банк України, окупація, банківська система, комерційні банки, постанова, закон.

Ключевые слова: Украина, Российская Федерация, Крым, Фонд защиты вкладчиков, Национальный банк Украины, оккупация, банковская система, коммерческие банки, постановление, закон.

Постановка проблеми. Окупація Російською Федерацією Автономної Республіки Крим у 2014 році та запровадження Росією заборони на діяльність українських банків в Криму, мала наслідком виникнення серйозної економічної, політичної та правової проблеми повернення банківських вкладів та сплати кредитних зобов'язань жителів Криму перед українськими банками. Проблема має не лише теоретичний, але й практичний характер. Від її вирішення залежить добробут сотень тисяч громадян, що стали жертвою російської військової агресії.

Аналіз останніх публікацій дає можливість стверджувати, що проблема є далекою від вирішення, попри запровадження російською владою певних правових механізмів та створення спеціальних установ, які мали б її вирішити, зокрема Фонду захисту вкладників. Відсутня будь-яка взаємодія між офіційними установами України та Росії в питаннях повернення депозитів кримських вкладників в українських банках. На даний час, попри практичну значущість та актуальність проблеми, відсутні наукові праці, які б містили її комплексний аналіз та рекомендації щодо її розв'язання.

Виклад основного матеріалу. Як свідчать офіційні документи російської влади, від початку процесу включення Криму до складу Російської Федерації, на рівні політичного керівництва Росії існувало розуміння можливості виникнення негативних наслідків для кримських вкладників українських банків [1]. Тому 2 квітня 2014 року Президент Російської Федерації Володимир Путін підписав Федеральний закон № 39-ФЗ «Про захист інтересів фізичних осіб, які мають вклади в банках і відокремлених структурних підрозділах банків, зареєстрованих і (або) діючих на території Республіки Крим та на території міста федерального значення Севастополя». Законом було передбачено процедуру здійснення викупу у вкладників прав (вимог) до кредитних установ спеціалізованою автономною некомерційною організацією «Фонд захисту вкладників» [2]. А вже 3 квітня 2014 року на реалізацію закону головою Банку Росії Ельвірою Набіулліною було видано наказ № ОД-525, яким було визначено, що в разі виявлення банками «агресивної політики по залученню коштів фізичних осіб у вклади», надходження до Банку Росії скарг клієнтів та ви-

явлення інших факторів, що свідчать про загрозу інтересам кредиторів і вкладників, Банк Росії вимагатиме в українських банків реєстри, які будуть передані до Державної корпорації «Агентство по страхуванню вкладів», для наступної передачі до некомерційної організації «Фонд захисту вкладників» [3].

Протягом квітня 2014 року українські банки через російську окупацію Криму вимушено припинили свою діяльність в Автономній Республіці Крим. Отже були створені умови, які дозволили розпочати роботу російським установам. 8 квітня 2014 року була створена, а з 15 квітня – почала публічно працювати неприбуткова Автономна некомерційна організація «Фонд захисту вкладників» (далі – ФЗВ), під орудою голови Наглядової ради ФЗВ Андрія Мельникова та виконавчого директора ФЗВ Олександра Кузнецова. Метою діяльності Фонду, згідно його Статуту, було оголошено «реалізацію Закону про захист інтересів фізичних осіб, забезпечення захисту інтересів фізичних осіб-вкладників банків та відокремлених структурних підрозділів банків, зареєстрованих та (або) здійснюючих діяльність на території Республіки Крим та на території міста федерального значення Севастополя станом на 14 березня 2014 р.» [4].

З 23 квітня 2014 року ФЗВ став приймати від кримчан, кошти яких залишилися на рахунках в 45 українських банках, заяви про виплату компенсацій. Право на отримання компенсації, відповідно до закону, набули фізичні особи, в тому числі ті що здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, які проживають на території Криму. Компенсація виплачується за вкладками, які були розміщені в банках до 2 квітня 2014. Виплаті також підлягають капіталізовані відсотки, зараховані на рахунок до зазначеної дати. Розмір компенсації становить 100% вимог, але не може перевищувати 700 тис. рублів на одного вкладника.

Порядок здійснення компенсацій ФЗВ для кримських вкладників українських банків визначено такий. Право на отримання компенсаційних виплат у вкладників виникає після прийняття Банком Росії рішення про припинення діяльності структурного підрозділу банку на території Криму. Потім ФЗВ набуває права (вимоги) за вкладками та починає здійснення компенсаційних виплат. Компенсація виплачується за банківськими вкладками (рахунками), які були розміщені в банках по 1 квітня 2014 року включно. Сума вимог вкладника, в гривнях або іншій

валюті, визначається у валюті Російської Федерації за курсом, встановленим Банком Росії на 18 березня 2014 року (за курсом 3,78 російського рубля за 1 гривню). Виплата компенсації здійснюється в рублях на рахунок (вклад) в уповноваженому банку.

Для видачі компенсаційних виплат на території Криму протягом 2014-2015 рр. було створено пункти прийому заяв, кількість яких зростає з 52 у 22 містах до 204 у 36 населених пунктах. Виплати здійснюють 3 банки-агенти – Чорноморський банк розвитку та реконструкції (ЧБРР), Російський національний комерційний банк (РНКБ) і Генбанк. Для виплат задіяно 305 відділень банків-агентів у 53 населених пунктах [5]. Проте, попри розмах діяльності ФЗВ, 39 тисяч вкладників українських банків на території Криму досі не отримали компенсації на загальну суму 3,4 млрд. рублів. Причинами цього є як прогалини в законодавстві Російської Федерації, так і брак коштів для здійснення компенсаційних виплат.

Щоб вирішити проблему, 7 травня 2015 р. уряд Росії вніс до Державної думи РФ законопроект, який уточнив правила компенсаційних виплат. Вони дозволять повернути гроші 36-ти тисячам вкладників, з них 31 тисячі – повністю. Законопроект також передбачено компенсаційні виплати до 100 тис. рублів кримчанам, які не мають повного комплексу документів, що підтверджують зобов'язання українських банків (33 тис. чоловік); вкладникам, що розмістили вклади в період з 2 квітня 2014 (дата вступу в силу закону про компенсаційні виплати) і до прийняття Банком Росії рішення про припинення діяльності підрозділів українського банку в Криму (1,7 тис. осіб); громадянам Росії, які не є жителями Кримського федерального округу (150 осіб). 8 червня 2015 Року президент Росії В. Путін підписав цей законопроект. Закон №148-ФЗ дає право на компенсацію до 100 тисяч рублів кримчанам, які не зуміли надати повний пакет документів, що підтверджують зобов'язання українських банків та допускає можливість компенсувати вимоги за вкладками, що перевищує 700 тисяч рублів [6].

Для здійснення компенсаційних виплат, 5 червня 2015 року депутати «Державної ради Республіки Крим» прийняли рішення, що витрати ФЗВ будуть здійснюватися з бюджету Криму. «Раді міністрів Республіки Крим» надано право субсидувати витрати на проведення компенсаційних виплат Фондом захисту вкладників фізичним особам, які мають вклади в банках і відокремлених структурних підрозділах банків,

zareєстрованих і (або) діяли на території Республіки Крим, що перевищують 700 тисяч рублів.

Щоб забезпечити витрати ФЗВ, кримський «парламент» затвердив зміни, за якими бюджет Криму став не тільки дотаційним на 74%, але і дефіцитним. Відповідно до цих змін, «Радою міністрів Республіки Крим» було прийнято рішення про передачу Фондові 121 млрд. рублів для здійснення зазначених виплат. Сукупний розмір вимог вкладників до українських кредитних установ, що перевищують 700 тисяч рублів і заявлених до ФЗВ, становить 528 млрд. рублів. Загальна кількість вкладників, які можуть отримати виплати, становить 9 340 осіб. Виплати проводяться пропорційно заявленим вимогам, кожному з вкладників буде виплачено майже 23% суми його внеску, що перевищує 700 тисяч рублів [7]. Станом на 19 травня 2016 року за отриманням цих виплат на суму 1065250034,28 рублів в банки-агенти звернулося 7 125 вкладників. Ще 2 215 вкладників з різних причин не скористалися правом отримання додаткових компенсаційних виплат на загальну суму 145 412 143,68 рублів [8].

Від початку роботи Фонд захисту вкладників прийняв 276 тис. заяв від вкладників 45 українських банків: 212 тис. заяв на отримання компенсаційних виплат, 64 тис. заяв с додатковими документами, які підтверджують раніше представлені вимоги. За перший рік роботи, станом на 4 серпня 2015 року Фонд перевів банкам-агентам 17,6 млрд. руб. для виплат 157,4 тис. вкладникам 38 банків, в тому числі 8,2 млрд. руб. – для розрахунків з 82,7 тис. вкладників Приватбанку і 4,5 млрд. руб. – для розрахунків з 51,8 тис. вкладників Ощадбанку. За виплатами звернулося 120,8 тис. вкладників, яким було зараховано 14,8 млрд. рублів (\$ 413 млн.) на рахунки в Чорноморському банку розвитку і реконструкції, Російському національному комерційному банку або Генбанку [9]. Повні або часткові виплати на суму 26 млрд. рублів отримали 205 тис. вкладників. Середній розмір коштів, який був компенсований фондом кожному вкладнику, складає 130 тис. рублів [10]. Станом на 3 жовтня 2016 року ФЗВ перевів банкам-агентам 29,20 млрд. руб. для виплат 225,93 тис. вкладників [8].

З 3 березня до 31 травня 2016 р. ФЗВ також провів додаткові компенсаційні виплати вкладникам українських кредитних установ, за вимогами, що перевищують 700 тисяч рублів. Станом на 14 березня 2016 року в уповноважені ФЗВ банки - Російський національний комерційний банк та Генбанк звернулися 4054 вкладника, яким ви-

плачено 701 345 812,45 руб., що становить 58 відсотків загальної суми виплат [11].

Ті вкладники, які до 31 травня 2016 року не звернулися в банки-агенти за отриманням належних їм додаткових компенсаційних виплат, в подальшому зможуть отримувати компенсацію тільки за нових надходжень коштів від продажу «націоналізованого» майна українських банків. Для забезпечення цих виплат російська влада вже розпочала продаж майна українських банків. ФЗВ передав «Уряду Республіки Крим» в особі Міністерства майнових і земельних відносин нерухоме майно та земельну ділянку ПАТ КБ «Приватбанк», націоналізовані згідно з Постановою «Державної Ради Республіки Крим» від 30 квітня 2014 р № 2085-6 / 14 «Про питання управління власністю Республіки Крим». Раніше Фондом спільно з «Радою міністрів Республіки Крим» був узгоджений перелік майна ПАТ КБ «Приватбанк» та ПАТ «Ощадбанк», який обліковується як власність Республіки Крим і знаходиться в управлінні Фонду відповідно до визначень Київського районного суду м. Сімферополя від 29 травня 2014 р. і центрального районного суду м. Сімферополя від 4 червня 2014 р. Всього в нього увійшло 42 об'єкти, розташованих в різних населених пунктах Республіки Крим [12]. Проте, реалізація майна українських банків відбувається повільно через брак бажаючих придбати спірні з юридичної точки зору об'єкти.

Серед українських банків «Приватбанк» і «Ощадбанк» є найбільшими за обсягами зроблених ФЗВ в Криму компенсаційних виплат. ФЗВ вже виплатив 14 млрд. руб. компенсації більш ніж 120 тис. вкладників Приватбанку і 4,7 млрд. руб. – 55 тис. вкладників Ощадбанку. Суми позовних вимог ФЗВ еквівалентні обсягу прав вимог Фонду на момент звернення до арбітражних судів (12,4 млрд. руб. з виплат більш ніж 99 тис. вкладників Приватбанку і 4,6 млрд. руб. – понад 53 тис. вкладників Ощадбанку) [13].

Україна офіційно не визнає діяльність ФЗВ та інших органів російської окупаційної влади на території Криму. Відповідно до ст.9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», будь-які органи, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території та їх діяльність вважаються незаконними, якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом. Будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими части-

ною другою цією статті, є недійсним і не створює правових наслідків. Так само, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок тимчасової окупації державі Україна, юридичним особам, громадським об'єднанням, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, у повному обсязі покладається на Російську Федерацію як на державу, що здійснює окупацію [14].

Висновки. Проблема повернення банківських вкладів громадянам, що втратили заощадження в українських банках на території Автономної Республіки Крим внаслідок російської окупації є далекою від вирішення. Попри запровадження російською владою певних правових механізмів та створення спеціальних установ, які мали б її вирішити, зокрема Фонду захисту вкладників, значна частина вкладників не змогла повернути свої кошти. Діяльність ФЗВ до певної міри знизила гостроту проблеми на рівні Криму,

але водночас ніяк не вплинула на її вирішення на рівні міждержавних відносин України та Росії та банківських спільнот обох країн. Відсутність будь-якої взаємодії між офіційними установами України та Росії в питаннях повернення депозитів кримських вкладників в українських банках, ускладнює та уповільнює її вирішення. Вирішити проблему повернення вкладів в односторонньому порядку неможливо. Необхідний переговорний процес між керівництвами обох держав, між уповноваженими представниками банківських спільнот, можливо, за посередництва авторитетних світових фінансових організацій. В іншому випадку, вирішення спірних питань очевидно відбуватиметься через міжнародні суди, що потягне за собою значні бюджетні витрати та суттєво відтермінує повернення вкладникам заощаджень та вирішення інших складних питань, що виникли внаслідок російської окупації Криму.

Список використаних джерел

1. Анісімов В.В. Банківська система Криму в умовах окупації Російською Федерацією // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://fp.cib.ubs.edu.ua/files/1503/15avvbsk.pdf>

2. Федеральный закон № 39-ФЗ «О защите интересов физических лиц, имеющих вклады в банках и обособленных структурных подразделениях банков, зарегистрированных и (или) действующих на территории Республики Крым и на территории города федерального значения Севастополя» // Электронный ресурс. Режим доступу: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nid=102348704&rdk=&backlink=1>

3. Приказ Банка России от 3 апреля 2014 г. № ОД-525 «О предъявлении требования Банка России о представлении реестра обязательств перед кредиторами и вкладчиками в соответствии с Федеральным законом «Об особенностях функционирования финансовой системы Республики Крым и города федерального значения Севастополя на переходный период» // Электронный ресурс. Режим доступу: <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70537044/#ixzz3ZpLJh71k>

4. Устав Автономной некоммерческой организации «Фонд защиты вкладчиков» // Электронный ресурс. Режим доступу: http://fzvklad.ru/fond/general_provisions/

5. «Фонд захисту вкладників»: кримчанам виплатили компенсацій на 25 мільярдів рублів

// Электронный ресурс. Режим доступу: <http://ua.krymr.com/a/26759988.html>

6. Федеральный закон от 8 июня 2015 г. N 148-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон «О защите интересов физических лиц, имеющих вклады в банках и обособленных структурных подразделениях банков, зарегистрированных и (или) действующих на территории Республики Крым и на территории города федерального значения Севастополя» // Электронный ресурс. Режим доступу: http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?doc_itself=&infostr=x&backlink=1&fulltext=1&nd=102373192#I0

7. Фонд защиты вкладчиков получил доступ к бюджету Крыма // Электронный ресурс. Режим доступу: <http://investigator.org.ua/news/156653/>

8. Фонд защиты вкладчиков // Электронный ресурс. Режим доступу: <http://fzvklad.ru/>

9. Двойная прибыль: крымские вкладчики пытаются получить компенсацию выплаченных вкладов // Электронный ресурс. Режим доступу: <http://www.averba.com.ua/advokat-po-kreditam-dnepropetrovsk/dvojnaya-pribyl-krymskie-vkladchiki-pytayutsya-poluchit-kompensaciyu-vyplachennykh-vkladov.html>

10. В Крыму 40 тысяч вкладчиков украинских банков пока не могут получить компенсации // Электронный ресурс. Режим доступу: <http://news.allcrimea.net/news/2015/5/14/v-krymu-40-tysyach->

vkladchikov-ukrainskih-bankov-roka-ne-mogut-poluchit-kompensatsii-36740/

11. О ходе дополнительных компенсационных выплат по требованиям, превышающим 700 тысяч рублей // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://fzvklad.ru/ua/news/464/>

12. О передаче Фондом Правительству Республики Крым имущества ПАО КБ «Приватбанк», учитываемого как собственность Республики Крым и находящегося в управлении Фонда //

Электронный ресурс. Режим доступа: <http://fzvklad.ru/news/515/>

13. Фонд защиты вкладчиков атакует банки // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://kommersant.ru/doc/2832202>

14. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>